

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

86

K 9

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

2195 2475

Jan v. Schryver.

V. 1235^x

86
Kg

EEN KERKGANG

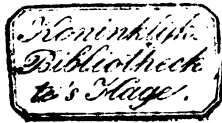
TE TILBURG,

FANTASIËN OP EEN THEMA UIT HET LEVEN

DOOR

C. v. E. VAN DER BILT LA MOTTE.

(Uitgegeven tot een weldadig doel).

'S GRAVENHAGE,

P. H. NOORDENDORP.

1855.

DEN WELEERW. ZEER GEL. HEER

G. D. J. SCHOTEL,

Phil. Theor. Mag. Litt. Hum. Dr., Ridder van de Orde
van den Nederl. Leeuw, enz. enz..

WORDEN DEZE BLADEN UIT BIJZONDERE HOOGACHTING EN VRIENDSCHAP EN
, ALS EENE HERINNERING AAN DEN PALMZONDAG VAN DIT JAAR, TOEGEWIJD

DOOR

C. v. E. VAN DER BILT LA MOTTE.

Besoyen, April 1855.

EEN KERKGANG TE TILBURG.

FANTASIEËN OP EEN THEMA UIT HET LEVEN.

I.

De Palmzondag, de vriendelijke voorbode van het heerlijke Paascheest was aangebroken. De aarde scheen uit den langen winterslaap te ontwaken, de eerste zonnestralen speelden op het rood en paarsch gemengelde yarenkruid der heide en tinten het donkere dennenwoud met een gouden gloed; de lentewind suisde door de digte takken, die nooit hunnen zomerdosch verliezen al dekt ook het sneeuwkleed hun eeuwig, nimmer verwelkend, nimmer verschrompeld, nimmer stervend groen. 't Was of de stemme des Eeuwigen ruischte door het gebladert', trillende op den adem van het eerste zuiderkoeltje. De vogelen zongen den nieuwen dag in 't gemoet, het schichtige haas rustte in de greppels aan den voet der zandige heuvels, de patrijs dook uit de struiken op als zweefde zij met de schitterende zonneshijf al hooger en hooger; de hemel was zoo helder en zoo blaauw, de aarde zoo lagchend en zoo vriendelijk; de geheele natuur hief den lofsalm aan, die den Schepper dankte voor dat nieuwe leven, dat hij wakker had geroepen uit dien langen en ijskouden doodslaap; de kluisters waren afgeworpen, de boeijen verbroken; vrijheid, leven en licht predikten hemel en aarde! Waarom zou het menschenkind, zelfs al is strijd zijn deel en beproeving hem opgelegd als een zwaar kruis,

niet instemmen met dien danktoon, waarom zou dat lied geen weérklank vinden bij hem, al benaauwt het lijden zijne borst; waarom zou ook hij voor eene wijle de ketenen niet afschudden, en zich met zijne gedachten van de aarde verwijderen, om den hemel eene schrede nader te komen? Die sabbathdag beloofde toch zooveel, hij beloofde zoo schoon, zoo heerlijk, zoo groot een dag te wezen; de klokken der bedehuizen galmden reeds hoog in de lucht en riepen onze Catholijke broeders en zusters tot het morgenoffer der aanbidding; mijne ziele verheugde zich op het denkbeeld, dat ze ook mij weldra zouden nooden naar de woning van mijnen Heer; 't was mij of op den eersteling van die stille week, die eenmaal het hoogste lijden zag, maar ook de schitterendste overwinning aanschouwde, de geest Gods was nedergedaald, die van ruste spreekt en vrede en zaligheid verkondigt!

Reeds vroeg in den morgen zwierf ik door de heide, die mijne woonplaats scheidt van het nederige dorp, waar lieve vrienden zoo gaarne en zoo dikwijls mij gulle Noord-Brabantsche gastvrijheid verleenen. 't Was mij zoo goed van binnen; ik was zoo innig goed gehumeurd; ik geloof dat ik de geheele wereld in die ure had kunnen liefhebben; mijn hart was zoo ruim, dat er plaatse in was voor vriend en vijand; al was ik veelligt een vervelend en droomerig gezelschap voor mijne jonge en vrolijke zuster, die aan mijne zijde wandelde, toch waren mijne denkbeelden zoo helder en zoo frisch, dat ik wel stof vond voor honderd en voor duizend fantaisiën; vèl zulke morgens in mijn leven en ik geloof dat ik gevaar zou loopen om een dweeper te worden, God geve 't, altijd in de goede beteekenis van dat woord. Er was zoo iets in mij dat van „sehnsucht,“ van heimwee getuigde naar dat betere land, dat verre boven dat blaauwe sluijergaas ligt verborgen, en toch, ik had in dienzelfden oogenblik ook de aarde zoo lief; zij lachte mij

zoo tegen, zij sprak mij zoo van blijven en genieten; van liefde én leven én lust én genot..., ik was een contrast in mijn eigen oogen, een raadsel voor mij zelve.... zijn wij 't niet dikwijls, mijn lieve lezer?

Daar rees eindelijk de hooge toren van het heidorp voor mijn oog op. Mijn lieve dierbare vrienden wachtten ons reeds, al hadden de klokken eerst den tijd der vroegmis verkondigd. Wij buitenlui zijn meest altijd vroeg uit de veêren; mijn wakkere, bejaarde vriend schudde mij hartelijk de hand; de lieve gulle huismoeder — verbeeldt u eene zoo goed en zoo moederlijk als de opperjageres uit Iffland's jagers — bragt door een hartig ontbijt spoedig de door de morgenlucht grage en hukerende maag tot zwijgen; mijn jonge makkers hadden spoedig 't een en ander te verhalen en te herinneren, al was 't alleen de dolle pret van 't laatste „Nut“ en de zwartoogige, lieve twintigjarige, 't gevoelige kind der natuur, die meer waard is, dan een dozijn nufferige en mufferige stads dametjes, had dadelijk met mijne zuster eene heirmagt van plagerijen gereed, zoo als die meestal in den smaak van jonge meisjes vallen, eene hebberigheid, waarom, die aardige, kleine, blonde of bruine kwelduivels mij steeds te liever zijn.

Men had ons, zoo men meende, eene kleine, in waarheid vooral mij, eene groote verrassing bereid; wij zouden den sabbaths morgen te Tilburg vieren, waar eene driedubbele plegtigheid in het huis des gebeds ons wachtte. Mijn goede, beste vriend wist het, hoe hoog ik loop met den geleerden man, aan wiens voeten ik zoo gaarne nederzit om wijsheid en kennis te zamelen en hij wist 't tevens dat het tot heden mij nog niet was mogen te beurt vallen, de woorden des levens van zijne lippen te hooren. Ik zag in deze verrassing, weder een blijk te meer van zijne vriendschap te mijwaarts en ik dankte hem er voor, die van de eerste ure onzer kennismaking af, zoo goed mij begreep en die reeds

zoo dikwerf mij menig genot verschafte en zooveel malen met raad en daad den jongeling ten dienste stond. 't Is eene behoefte mijner ziel hem er ook hier voor te danken; de wereld behoeft zijn naam niet te weten, hij staat in mijn hart geschreven. Toch heeft ook hij eenig regt op dit boekje, omdat hij mij dezen gelukkigen sabbathdag heeft bezorgd.

Zijn ligt rijtuig nam ons en zijn gezin weldra op en spoedig hadden wij "den Noord-Brabantschen Haag" de mislukte Residentie in de heide, het zoo dikwerf en somwijlen zoo zonderling besproken Tilburg in 't oog. Wilt gij mijn lieve lezer of lezeres, met ons den sabbathmorgen daar vieren? Wilt gij, zoo als gij reeds zoo veelmalen deed, ook hier met mij een kijkje in 't leven nemen? Wilt gij met mij, hier huizen en menschen eens van binnen en van buiten bekijken? Zeg maar, ja! en sla bij deze pagina mijn boekje niet digt. Als ik een geleerde was zou ik u voedsel voor uw verstand *verzeker*; nu ik zoo maar niets anders ben, dan een welligt gebrekkig verteller, durf ik u niets anders *beloven* dan een weinigje voedsel voor uw hart! Wilt ge wel een weinig op die belofte vertrouwen en wilt ge wel zoo eventjes het kleine deurtje van uw hart voor mij openen, opdat mijne woorden daar binnen kunnen dringen, God geve 't om eer weinig indruk er achter te laten! Wilt ge? wel nu, ik zal dan trachten en mijn best doen om een goede en niet al te vervelende cicerone voor u te wezen. Volg mij dan maar en luister s. v. pl. zoolang tot ik uitverteld heb en u dank zeg voor uwe beleefdheid en lang geduld!

Hebt gij ooit Tilburg bezocht? Zoo neen, dan waarschuw ik u uwe verwachting niet te hoog te spannen; 't mogt u anders gaan als mij, die immer iets koninklijks aan het denkbeeld van die stad verbond. Tilburg heeft op mij een indruk gemaakt, niet ongelijk aan die, welke de spelende knaap op mij uitoeft, die zijn houten huizen door elkander en wijd

uitgestrekt op de tafel plaatst, zonder in eenig opzigt de regelen der bouwkunst in het oog te houden of de minste verhouding of overeenstemming in zijne plaatsing in acht te nemen; die zijne Neurenberger kerken naast schuren en zijne paleizen naast zijne winkels bouwt en zijn boomen op den bodem van de spanen doos liggen laat; ik geloof niet, wanneer gij uwe verbeelding op die wijze botviert, dat gij de plank zooverre mis zult wezen of later u over onttoovering of verdwenene idealen, — de grootste plaag en 't bitterste harte-leed van toeristen — zult behoeven te beklagen. De een zeide mij, Tilburg is zoo groot als Amsterdam en ik geloof dat hij regt had, zoo hij ten minste uitgestrektheid en grootheid synonym achtte; Tilburg heeft paleizen als den Haag, verhaalde een ander, en hij jekte niet, want Tilburg heeft paleizen, die *hier* echter niet den minsten indruk op u maken; Tilburg is lief gelegen, Tilburg is een nette plaats, sprak een derde en daar het oude „de gustibus non disputandum” ook in de negentiende eeuw nog van toepassing blijft, wil ik ook hierover niet twisten, daar het ligtelijk gebeuren kan, dat iemand een vlak en dor en heilich oord, zonder boom noch struik, zelfs zonder de sombere dennen wouden, die elders de pracht en het sieraad der heide uitmaken, zonder een droppel water, veelligt zelfs geen sloot in stede van een snelvlietenden stroom, fraai en liefelijk vindt; 't was mij alles wèl en nog wil ik het om de bovenaangegevene redenen niet tegenspreken, alleen dit, ik was onttooverd; en iedere illusie was mij reeds voor het binnentreden ontnomen. Ik schrijf daar *iedere* illusie; het woord staat er nu eens en moet er dus maar blijven staan, maar toch één ideaal bleef mij, dat op 't eerste gezigt, bij mij was opgerezen, dat wel niets koninklijks, daarentegen veel mercantieëls had, en dat in mijn oog spoedig alle waarde aan de overige ontnam, omdat het koninklijke voor mij de roem en het aanzien zou geweest zijn van een verledene dat

veelligt wel nimmer weder zal keeren, en het mercantieële, mij den roem en het aanzien predikte van eene toekomst, die wel zeker voor het vlek aan de kimmen zal rijzen, die een schoonen en schitterenden dag belooft, waarvan nu reeds de uchtendstond blinkt! Het Tilburg der toekomst verbeelde ik mij als een Hollandsch Manchester; Ledeboer's reusachtige fabriek, naar het model van het glazen paleis opgetrokken, Diepen's trotsche lakenweverij, die beiden aan honderde arbeiders werk en brood geven, verhieven hare hooge in de zon schitterende tinnen, en nevens deze het onophoudelijk gegons van stoommachines, de rook en de kolendamp uit zoovele en zoo hooge schoorsteenen omhoog stijgende; het onophoudelijk geratel van zware Noord-Brabantsche karren, met duizende en duizende kilo's aan handelsproducten beladen; de gebaarde aangezigten van honderde bleeke en vermoeide fabriekwerkers; dit alles sprak mij niet van een verleden dat voorbijgegaan, maar van eene toekomst, die aanstaande was; mijne verbeelding dikwerf buitensporig genoeg als die is, zag reeds eene breede haven, als een zilveren lint zich slingeren te midden van die dorre en zandige heide, waar een mastbosch van handels vaartuigen zich verheffen zou; mijn oor hoorde reeds het schelle fluitje der locomotief, die dag aan dag en uur op uur de rollende spoortreinen met vrachten en reizigers beladen, zou aanvoeren, om den bloei te bevorderen en de magt te aanschouwen van dat Manchester in de heide. Tilburg's begin, Tilburg's ontwikkeling, zoowel als die grootheid van één oogenblik, gevolgd door een stilstand die doodelijk dreigde te worden, werd door mij vergeten en voorbijgezien; Tilburg's toekomst; Tilburg's toppunt van aanzien en rijkdom lagen open en aanschouwelijk voor het oog mijner ziele.

Gij ziet, ik ben enthousiast en wil u gaarne medeslepen, jammer maar, zoo denkt ge misschien, dat gij heden het uiterlijk aan het innerlijk zult moeten opofferen, want 't is

Zondag, en die reusachtige fabrieken staan stil; het zesdaagsche vuur is uitgedoofd; de hemel mag heden helder blijven, want geen kolendamp zal dien verduisteren, de afgedankte remonte, thans tot karrepaarden gedegradeerd rusten op de stallen, waarvoor de logge voertuigen zijn uitgespannen; gij ziet geen bedrijvige klerken langs de straten en de fabriekwerkers hebben zich den zwaren en ruigen baard geschoren en de wit linnen of blaauwen kiel met het sabbathskleed verwisseld; gij ziet ze in een "otium sine cura" — of het laatste waarheid ware! — door de buurten en gehuchten heen en weder scharrelen; gij ziet de vrouwen met de hagelwitte mutsen, gouden of vergulden oorhangers en kruiskens en vuurroode doeken op gebloemde katoenen of sitsen jakjes, met het gebedenboekje tusschen de vingers, naar de kerk dribbelen; in één woord, 't is Sabbath, en gij zult de fabrieken van binnen niet kunnen aanschouwen; 's Heeren huis wacht u; moge uw ziel en uw hart er voedsel vinden; moge uwe weetgierigheid er bevredigd worden; niet door de lessen der wetenschap, maar door wat spreken zal tot uw gemoed, om woninge te kiezen in uw binnenste en vruchten te dragen, die getuigen zullen van uw geloof en uwe overgegevendheid aan den éénigen Meester, van wiens dood gij in deze dagen gedachtenis zult vieren!

He! dat treft, daar slaat de klok eerst half tien; wij hebben dus nog een goed half uur den tijd om een kijkje binnen de plaats te nemen. Verbeeldt u nu maar, dat ik de lieve vriendin mijner zuster onder den arm neem en gij neemt, wie gij wilt, mij om 't even, en wie u 't liefst is en u 't meest amuseert. Wij hebben aan de "Veldhove" — eene der faubourgs van de ci-devant Residentie — uitgespannen; en zoo als ik u daar even reeds deed opmerken, gij kunt op het aanschouwen van Ledeboer's fabriek, u voorstellen hoe het glazen paleis er van buiten uitzag, altijd wanneer uwe verbeelding sterk genoeg is, om die

massa steen in glas te verwisselen. Gij hebt er altijd meer aan, dan aan het houtsnée-plaatje in Mensing's «Londensch Nieuws» of aan de verschillende steendruk-plaatjes en gravures in onze maandwerken, die in 1850 ons met afbeeldingen van tentoonstellings-gebouwen overstroonden. Gij trekt den neus op, nu gij nader treedt; hoe digter bij, hoe leelijker, niet waar? of ge regt hebt, in de voorstad mogt ge met de fabrieken nog sympathiseren; gij zijt een kind van onze eeuw en daarom dweept gij met alles wat van ontwikkeling, vooruitgang en grootheid getuigt; daarom bevallen die lage en vervallene huizen u niet; heb toch een weinigje geduld, nu ge dien hoek omslaat, zult ge een contrast aanschouwen, dat u even als mij zal doen denken aan een paar winkeliers, die in de gulden dagen van den tweeden Willem in Tilburg een tweede Residentie aanschouwden. Dat marmer en dat spiegelglas en dat weidsche opschrift «manufacturier of mr. tailleur», vat ge; dat 's eene speculatie op de coquetterie, en het dandyisme van 't publiek. Wanneer gij even als ik zoo ietwat fatterig zijt uitgevallen, hebt gij juist den tijd om te zien of uw rok goed om de heupen sluit en of uw vreesselijke naauwe pantalon door het rijden niet al te zeer opgeschort is; ge kunt u de pied en cap zien, zelfs de punten van uwe cravate regt schikken; ik vind dit altijd plezierig en ik beken gulweg, dat ik wel eenigzins sympathiseer met die spiegels ten algemeenen nutte. Ziet gij dat groote huis, waar in den gevel het wordeken «Instituut» te lezen staat? dat is eene inrigting daar ik veel respect voor heb en daarom kan ik niet nalaten er met een enkel woord uwe aandacht op te vestigen. Een protestantsch, bloeiend instituut en dat te midden eener bijna geheel Roomsche bevolking, in 't hartje van een land, daar een goed wiggedast en hoog geboord en glimmend gehoed Hollander, nog altijd eenige aversie voor heeft, bevreemdt u misschien?

Veelligt zult ge dat „bloeiend” wel wat overdreven meenen, en vermoeden dat mijne sympathie, mij tot ietwat grootspraak noopt? In trouwe toch — gij hebt mij immers nog nimmer op een leugen betrapt — verzeker ik u, dat Moll's Instituut voor Protestantsche jongelingen van fatsoenlijken huize, op bloei en vooruitgang bogen mag, dat het vooruitgaat, in weerwil van de Hollandsche antipathie voor Noord-Brabant; in weerwil van het verre oord; in weerwil van zooveel, dat de concurrentie en broodnijd gelieven aan te voeren, om u te verzoeken wel eene andere plaats te willen kiezen, waar de educatie van uwe zontjes voltooid zal worden. Reeds een twintigtal knapen worden hier met de melk der wijsheid gevoed; en er zijn namen onder, van dezulken, wier vaders met roem en eere in ons vaderland genoemd worden; hiervan is 't goede en grondige onderwijs wel niet alléén oorzaak; hiervan is niet alléén Dr. Schotel's naam de reden, — die eenmaal het plan tot deze inrigting ontwierp en ze later met kracht en volharding en met opoffering van moeite en tijd tot stand bragt, om ze sedert haar bestaan tot een warmen beschermer en naauwlettend wachter voor hare belangen te strekken, — die bloei is wel niet alleen toe te schrijven aan de moederlijke zorg van eene vrouw, die op het voetspoor van haren beroemden echtgenoot, voor de huiselijke en zedelijke belangen der inrigting waakt, en met onverpoosden en onvermoeiden en door niets te verdooven ijver die vreemde kinderen tot moeder en hulpe wil wezen, maar voornamentlijk is die bloei dank te wijten aan de vruchten die de inrigting te plukken gaf aan de ouders, die hunne knapen aan Moll's zorge toevertrouwden, en hun schoonste belooning vonden in de voltooide opvoeding, hier in Noord-Brabant's achterhoek. Wilt gij eens een raad van mij hebben, mijn lieve Heer of Mevrouw; zoo ge bij toeval naar een geschikt kostschool voor de uwen zoekt, eilieve,

voor ge besluit, informeer u eens hoe 't hier geschapen staat, en ik geloof dat gij mij naderhand dank zult zeggen, als ge na herwaarts uwen zoon gezonden te hebben, hem eenige jaren later te huis krijgt; als gij dan bemerkt dat hij een goed Christen en een knappe jongen geworden is, die in de wereld meê mag praten en ietwat in de toekomst voor zijn vaderland en voor u belooft; dan zult ge begrijpen, waarom ik hem juist hier hebben wou; maar veellicht hebt gij reeds genoeg van die schoolgeschiedenis en vermoedt ge misschien dat ik een goede kennis van den instituteur ben; nu dan raadt gij zoo mis niet, maar ik geloof en hoop, dat gij toch wijs en verlicht genoeg zult zijn, om het te begrijpen, dat al is men een goed vriend of kennis, men toch zeer waarheidlievend kan wezen en daarom niet bepaald voor een leugenaar behoeft gehouden te worden. Ik zeg u nog eens, kom en zie, en als ge u dan met uwe eigene oogen overtuigd hebt, en gij mogt mij dan misschien, wat wel niet denkelijk is, ergens ontmoeten, dan weet ik zeker, dat gij mij de hand zult drukken en zeggen zult: „gij zijt een opperbeste jongen en als het lintjes regent voor menschen die gulweg en zonder dat zij er naar gevraagd worden, de waarheid zeggen, dan zal ik mijn best doen dat gij er een krijgt, dat belooft ik u!” Ik dank u reeds vooruit voor uwen goeden wil, en wandel een eindweegs verder met u een paar straten en een paar pleinen langs, waar uw oog boven alles verrast wordt, door verschillende à jour en net bewerkte huisdeuren, benevens stoepen van zeer kunstig en zeer geduldig bij elkander tot grillige figuren gevoegde keisteentjes, waarin de Tilburgers bijzonder veel smaak schijnen te vinden; waar eene fraaije Catholijke hoofdkerk en een in den modernen stijl opgetrokken stadhuis u in het oog valt; — hoewel alles hier anders zooveel mogelijk Gothisch is — waar ge op eene andere plaats een kolossalen lindeboom zult aantreffen, die

in een houten hek zoo eng zit besloten, dat hij er op een vroegen voorjaarsdag er even prettig uitziet als Jan van Leiden zaliger, toen hij aan den Munsterschen domtoren in zijn kooi hing te bengelen; maar noch die kerken, noch die huizen, noch die deuren, noch dien lindeboom, noch die stoepen, kunnen u voor 't oogenblik interesseren; gij weet dat we thans niet veel tijd hebben, en gij hunkert om iets te zien dat.... u zeker tegen zal vallen, mijn vriend de toerist! Gij wenscht het paleis te zien, dat de held van Waterloo zich in het midden der heide bouwde, waar hij meende te zullen uitrusten van staatszorgen en dikwerf diep gevoeld leed, waar hij, de Vorst, zich vrijheid meende te zullen zoeken en ontspanning, wanneer zijn hof die hem weigerde of niet te geven vermogt; waar hij Willem wou wezen, de broeder onder de broederen, de vriend onder de vrienden, en niet de Vorst, die veelmalen om aan eene kluisterende etiquette te ontsnappen, in Tilburg eene schuilplaats zocht, waar de mensch ten minste zich vrijelijk en ongedwongen bewegen kon, al had ook het hoofd hier niet altijd ruste, en al kromde zich ook hier de rug dikwerf onder het wigt van de zorg, die een kroon en een troon te torschen geeft.

Gij, die de koningen der aarde benijdt en de grooten der wereld met uwen naijver achtervolgt; zie op hem, den man dien Europa eerbiedigde, en dien een geheel volk lief had en ontzag, zie op hem, en sta af van uwe begeerte naar vorstelijk hermelijn, dat zooveel malen het hart op de pijnbank legt, dat klopt in de borst, die door het purper wordt beschut; reikhals niet naar eene kroon, die zoo menigmalen een menschenhoofd verplettert onder haar wigt; grijp niet naar dien scepter, die zoo menigmalen als gloeiend ijzer wordt in de vuist die hem omklemd houdt, en die zoo dikwerf krampachtig zich opheft, om dien staf weg te werpen, God gave om hem nimmer weder te moeten opvatten! De

tweede Willem was een goed Vorst, was een edel mensch, was een zegen voor zijn volk; vraag 't echter eens aan den kleinsten knaap in dit vlek, wanneer hij wel meende dat die Koning het gelukkigst was en hij zal 't veelligt u zeggen, „wanneer hij ronddoolde in die barre en woeste heide, of wanneer hij een oogenblik het hier mogt vergeten, dat zijn naam genoemd werd bij die der Vorsten van Europa!“

Dat paleis is voor u en voor mij, is voor allen gesloten. Gij moogt het van buiten bezien; 't is u verboden er van binnen een kijkje te nemen. Het uiterlijk bevat u veelligt niet erg; nu, ik geloof dat gij met velen deze meening deelt. Het staat er juist als of het er niet behoort; 't is dan ook eene onvoltooide schepping; 't is door geen tuinen omringd, zelfs niet door enkele boschaadjes omgeven; 't staat geheel alléén, eenzaam en verlaten, alsof met den dood van den stichter, ieder er de hand van had afgetrokken; slechts enkele woningen, meest allen onder zijn opzigt gebouwd, omringen het hier en daar, toch altijd op eenigen afstand; 't beeld van eene treurende weduwe, een beeld op het geheele Tilburg toepasselijk, moge u eenig denkbeeld geven van den verlaten toestand van dit koninklijk verblijf. Héme die 't stichtte, wachtte een beter tehuis; de kleene, onaanzienlijke woning, die gij daar in de nabijheid ziet, zou hij niet met dit grootsche gebouw verwisselen; zijn hoofd zou hier geen ruste vinden, wel in den grafkelder, waar hij nevens zijne doorluchtige vaders den eeuwigen slaap sluimert. God gaf zijne ziele een beter tehuis, als dat hetwelk hij zich hier had gedroomd. Vóór de hand van den arbeider den laatsten hamerslag vallen liet op het voltooide gebouw, klopte de vuist van eenen anderen de laatste nagelen in de enge woning, waar zijn stoffelijk omhulsel werd te slapen gelegd. Dáár op eenigen afstand ziet gij een klein huis, dat u denken doet aan de woning van eenen krui-

denier, die van zijn renten ging leven; wilt gij wel gelooven dat een Koning hier gedurende vele jaren leefde en waakte, dat een Koning hier gelukkig en tevreden was en veelligt noode deze plaats zou hebben verlaten? Ik geloof dat die vertrekken u te bedompt, te laag van verdieping zouden geweest zijn, Mevrouw; ik vermoed, dat wanneer gij gedwongen waart ze te betrekken, gij een heirmagt van verwers, metselaars, timmerlieden en stukadoors zoudt in 't werk stellen; ik vermoed dat gij er die kleine ramen uit zoudt laten werpen en ik weet zeker, dat gij in het geheel geen vrede zoudt hebben met die wit katoenen schuine gordijnen voor de vensters. Als de hand van den sloopster of de moker van de woeste Vandalen onzer eeuw, wien niets heilig is, zoo 't niet bogen mag op wat aan kunstzin en goeden smaak voldoet, niet eenmaal valt ook op dit huis, dan zal na jaren, na eeuwen veelligt, dit kleine gebouw nog getuigen voor de nederigheid van onzen grooten en geliefden Koning; dan zal hier nog een enkele misschien ter beëvaart opgaan, om hulde en eere te brengen aan de schim van hem, die eenmaal hier leefde en waakte, en die 't aan zijn volk bewees, dat een koninklijke kroon en een vorstelijke mantel niet noodwendig den ootmoed en de nederigheid verwijderen uit hoofd en hart, dat klopt onder dien diadeem en huist onder dien dos!

Ik zou zoo gaarne met u daar eens binnen treden; ik zou zoo gaarne met u al die kleine voorwerpen nog eens aanschouwen, die het eigendom waren van hem, die nu in het graf van den grooten Zwijger rust. Ik zou hém mij zoo gaarne hier nog eens voor den geest brengen; veel liever, dan in zijn weidsche en prachtige zaal in 't Haagsche Noordeinde. Maar 't is ons niet gegund; ons oog mag turen door die ruiten, onze voet zal zijn heiligdom niet betreden; het innige leed en de innige liefde eener gade, kinderlijke eerbied sluiten voor ons den toegang af tot de

kamer, die hem zag in zijn huisselijk leven. Toen Gods doodsengel hem den vinger op het voorhoofd legde en zijne ziele opriep voor Gods troon, toen was ook voor dit huis de ure der ruste aangebroken. Alles rust; zijn stof en ook het stoffelijke dat eenmaal de hand van den doode heeft aangeraakt; het oog van vreemden, al is 't ook het oog van de kinderen zijn volks, zal de sterfkamer niet ontwijden, waar een goed Koning zijne ziel heeft overgegeven aan zijnen Maker!

Kom, verwijderen wij ons; ik zou nog wel in de gelegenheid zijn, om u vele groote en kleine, mooie en leelijke, Gothische en niet Gothische huizen te doen aanschouwen; maar ik geloof dat gij in al die Tilburgsche pracht en in al dat Tilburgsche verval wel niet veel belang meer stellen zult, nu ik eens uwe aandacht heb gevestigd op het sterfhuis van den man, door wien Tilburg werd wat het is, en die den grondslag legde van wat het worden kan en veelligt worden zal in de toekomst. Gij hebt den grooten doode als voor u gezien; wilt ge nu even mij volgen naar de plaats waar een groote levende tot u spreken zal van den grootsten Koning, die den sceppter voert over levenden en dooden beide, over vorsten en bedelaars, over wijzen en dwazen, over hém die spreken zal, over ons die hooren zullen, over u en over mij!

De klok galmt hoog in de lucht; Christus noodt ons in Zijn huis; Christus die leed en die stierf om uwent en om mijnent wille; hooren wij Zijne stem! Kom, overschrijden wij den drempel van het nederige bedehuis; vieren wij onzen Sabbath met liederen en gebeden, laat ons ter kerk gaan, om onze zielen en onze harten te stemmen voor dat Pascha der aarde, dat veelligt tot het Pascha des hemels ons kan voorbereiden!

Ja waarlijk, die Sabbath is groot. Het lied weergalmt door de tempelwanden; het gebed stijgt omhoog als een Gode welbehagelijk offerand van dankbare menschenzielen! Och, of Hij 't gehengen wou, dat op die eerstelingen eenmaal een rijke oogst van winste voor Zijn koningrijk werd gezien, zoo rijk als de stroom van genade, dien Hij heden heeft uitgestort boven het hoofd van zooveel jongen en grijzen, die voor 't eerst hun verbond met Hem met een plegtigen en heiligen eed zullen bezegelen, of den band zullen vernieuwen, dien misschien de hand en de invloed der wereld trachtten los te wikkelen of te ontknoopen.

Eene schare van jeugdige Christenen, van zoo verschillende rangen en standen in de Maatschappij, zal openlijk voor het oog der gemeente zich plegtig verbinden aan den Heer; eene schare van bejaarden zal het woord der voorbereiding hooren spreken, dat hun nooden en stemmen zal tot den disch, die aan den avond van Christus sterfdag voor allen zal aangeregt wezen binnen deze wanden; één die de jaren der jongelingschap reeds genaderd is, zal het water des verbonds droppelen op het voorhoofd; ouder-schuld en ouderlijk verzuim zullen worden weggewischt door Gods genade, die nimmer het werk Zijner handen varen laat! Deze driedubbele plegtigheid wacht ons; zoo de Heer woninge koos in dit huis des gebeds, zouden ook wij onze harten niet openen, om daar binnen iets te doen stroomen van Zijnen goeden Geest, die ons heiligen en in de waarheid leiden zal?

De volle toonen van het orgel zwijgen; eene eerbiedige stilte vervangt het welluidend gezang; de herder bidt met de kudde, die de Heer hem toevertrouwde; hij smeekt Gods zegen af over het woord dat hij tot de gemeente zal spreken. Dat innige gebed verhoogt onze feestelijke stemming; wij gevoelen ons hier te huis, al zijn wij vreemdelingen voor de meesten van deze, wij beseffen 't dat wij

broeders en zusters zijn; kinderen van één vader, verlost door één bloed; allen geschaard om één kruis; allen starende op dat ééne leven, vol strijd, dat aan Bethlehems kribbe begon en op Golgotha's bergtop zijn einde vond, om hoog boven de starren in nieuwe en nog hoogere ontwikkeling voor ons voort te leven.

Eene wijle rust ons oog op den spreker; zoo 't u gaat als mij, dan zijt gij immer benieuwd naar het gelaat en naar de houding of de stem van diegenen, wier naam veel wordt besproken, of wier arbeid en geestvruchten door ons en velen worden genoten. Die nieuwsgierigheid is vergeefelijk; zij kan verdedigd worden, omdat zoo vele malen de persoonlijkheid van den schrijver als weerspiegeld wordt in zijne werken. Houdt gij van reuzen, dikwerf met leêge hoofden op de schouders? dan zal Schotel u niet meêvallen; die korte gestalte, dat hooge voorhoofd, die rustige trekken in het gelaat, het ietwat gebogene van die houding, maar boven alles het glinsterend en vorschend oog, toch zwak van kracht door onophoudelijken arbeid en studie en daarom bijgestaan door het hulpmiddel der halfblinden; dat alles spreekt u van den geleerde, dien gij u 't liefst en 't best verbeelden moet, tusschen eene massa folianten, waaruit het stof der eeuwen u te gemoet waait; een beroemd kerkleeraar en dichter schilderde hem met de volgende woorden: „Schotel heeft het hoofd van den geleerde, het hart van den Christen en de ziel van den dichter:“ ik geloof, wanneer gij die uitspraak ook tot de uwe maakt, dat gij 't natuurlijkst en 't meest duidelijk u hem zult kunnen voorstellen. Toch — om eens eene zeer prozaische uitdrukking te bezigen — dat boekenstof is hem niet in de keel blijven zitten; zijne stem is helder en zuiver, rollende als die is langs de wanden van het bedehuis: die klank sleept u mede, hij kluistert u aan zijne lippen; gij vergeet den geleerde, omdat gij meent den dichter te hooren. Weet gij

wat ik wel als hoofdoorzaak vermoed, waarom --- zoo als meermalen mij gezegd werd en zoo als ik bij ondervinding ervaren mogt — waarom Schotel's prediking zulk eene dadelijke impressie op u maakt en zulk eenen indruk bij u achter laat? 't Is juist het oorspronkelijke, het geniale van die preekwijze zelve; hij heeft afstand gedaan van den gewonen sleur; hij dringt zijne preken niet binnen het enge keurslijf van vormen en bepaalde afdeelingen; hij kiest zich een thema en hij fantaiseert, zoo als zijn hart en zijn gevoel hem dat op dien oogenblik ingeven; hij improviseert en zijne improvisatie's verraden wel zijne diepdoordachte studie van het onderwerp, maar tevens, hoe niet vooruit ieder woord en iedere syllabe werd gewikt en gewogen, waardoor zoo dikwerf het gevoel en de uitdrukking, de dadelijke teruggave van wat de geest meende en dacht, wordt verhinderd zich te uiten, omdat het misschien strijden zou met de regelen der kunst. Wij gelooven dat het schoonheidsgevoel door de fantaisie zelden of nooit kan beleedigd worden; veeleer achten wij wringende kluisters, het enge dwangbuis der vormen, dikwerf eene voorname oorzaak om te zondigen tegen de regelen van den goeden smaak. Wij geven die idee's slechts aan; wij zijn te jong dillettant om ons op te werpen als kunstregters; zoo anderen gelooven een beter, een duidelijker denkbeeld omtrent fantaisie en aestetiek te hebben, wij geven gaarne het onze er voor, overtuigd als wij zijn, dat welligt onze jeugd te veel op het oppervlakkige en dadelijk tot het gevoel sprekende ziet, en zeker als wij weten, dat ook wij zoo veel malen struikelen en zondigen, tegen de regelen die de kunst ook ons stellen moet. Alléén, heb een weinig vrede met de woorden die het gevoel ons in de pen gaf!

Hoort gij welk thema hij heden zich koos? Gij kunt het vinden in het boek dat de Apostel schreef, dien de Heer lief had, Joh. XVII, het middenste gedeelte van het

eerste vers: „Vader, de ure is gekomen. „ Ja, wel is de ure, de goede ure nabij! Volg hem, wat ik u bidden mag, met uwe aandacht, wanneer hij met u in Gethsemané's hof ronddoelt, om later te verwijlen voor Cajaphas regterstoel! volg hem, wend met hem uwe schreden naar het Lithostrotos, waar Pilatus zich de handen in onschuld wast! volg den grooten Kruisdrager in uwe verbeelding langs de straten der bloedstad tot den heuvel der schande, nu den berg der heerlijkheid; hoort de nagelen slaan in het vleesch van den man der smarte en leer uwen Zaligmaker liefhebben, die op Golgotha uwe groote schuld verzoende bij God. O! laat uwe verbeelding vrije speelruimte; zie het, wanneer het hoogste, het liefste leven is uitgebluscht, wanneer het heerlijkste, het reinste Offerlam is geslagt, hoe dat voorhangsel zich scheurt en het heiligdom van Israël open en bloot en naakt ligt voor de oogen van het verdoolde volk! Zie het met hem, hoe de priester wankelt, maar niet sterft, want de Christus is geen oorzaak des doods, maar een oorzaak van leven; zie het, hoe de wet van Sinai aan de voeten ligt van het kruis, der wereld ten bewijze, hoe de oude bedeeling is voorbijgegaan en de ure der nieuwe is aangebroken. Ja, de ure is gekomen, de goede ure voor de geheele wereld, maar ook de goede ure voor dien jeugdigen doopeling, voor die schare van jonge belijders, voor u en voor mij; wij weten 't, Christus stierf voor ons en ons hart legt ons de vraag op de lippen: „Zouden wij niet leven voor Hem? „

De schoone, de heerlijke fantaisie is geëindigd! Een traan welt op in uw oog; gij gevoelt u zoo veel reiner, zoo veel beter; och! of die indruk eene blijvende ware. 't Is doodstil in het bedehuis; aller hart hangt aan God, aller gedachte vergeet de wereld, die daar buiten leeft en woelt en strijdt: „het ééne noodige“ is de grondtoon, die weêrklank vindt in iedere menschenziel; alles ademt, alles leeft Christus en Hem ter eer!

De prediker verlaat den kansel, de gemeente verwacht met eerbiedige aandacht de zeldzame plegtigheid; de ouderlingen en opzieners scharen zich rondom hem, het water des doops is nabij aan de lokken, die bevochtigd zullen worden door het teeken des verbonds; nog één enkel gebed, één gebed dat gij en ik, dat wij allen met den leeraar zullen opzenden voor dien jongen man, aan wien zoo groot, zoo ongedacht, zoo onuitsprekelijk een heil heden wedervaart; zie hem even aan; hij is één, die nog leeft in 's levens lente, naauw twintig jaren rolden heen over zijn hoofd; o! ik weet het, 't waren twintig jaren van strijd, deze ure is de eerste van vrede! Hij is een arme naar de wereld! de nette uniform der Limburgsche Jagers omhult zijne leden, zijn jong en sprekend gelaat getuigt van een hart, dat zoo véél van de wereld te lijden had en toch eindelijk zijne ruste vond bij God! De wereld en God! dat zijn twee tegenstrijdigheden, niet waar? dat is de zonde en het eeuwige, het heerlijke, het onuitsprekelijke, reine en zuivere! Maar tusschen die wereld en tusschen God staat de Christus, die God en mensch beide was, de Christus, die de stem der wereld smoorde; die de wereld doodde om het leven in en door God wakker te roepen en zich woninge te doen kiezen in de menschelijke borst.

De prediker bidt, de geheele gemeente, gij en ik, wij bidden den zegen des hemels af over dat jongelingshoofd! Zoudt gij wel gelooven dat dit de eerste bede was die in die twintig bange jaren van God werd afgesmeekt voor dien ouderloozen knaap? Gevoelt gij 't, wat het zeggen wil: nimmer rees eene bede voor mijn geluk, voor mijne heiliging tot God omhoog? weet gij 't, wat het zeggen wil, alléén te staan op Gods wijde, wijde wereld!

Alléén! neen niet alléén! want waar de wereld de taak der opvoeding, der heiliging van het menschenkind varen laat, dan strekt zich hoog van den hemel een hand uit,

die tot God trekt en tot God opleidt! God laat niet varen het werk zijner handen! God schiep geen enkele tot verderving! God schiep hem, schiep ons allen, om eenmaal burgers te worden van dat nieuwe Jeruzalem, hoog boven de starren!

Broeders en zusters! bidt daarom voor hem en dankt voor u zelve! Uwe jeugd was gelukkiger, uw levensweg bloemrijker, niet zoo vol doornen als de zijne was! Maar toch de God, die als kind u trok tot Hem, Hij trok Hij noodde ook dat weeskind, om den zijne, om Hem alleen te wezen! Gevoelt gij 't nu, welke band ons en hem verbindt; 't is immers de band der broederliefde, 't is de band die daar is tusschen zonen van 't zelfde huis, tusschen kinderen van één vader!

Kinderen van één vader. Ja! zoo gij dat gelooft, zie dan op hem, die uw broeder is, die antwoordt op de vragen hem gedaan, met een snikkend, met een bid-dend "ja."

"Ja!" zegt uwe ziel, "hij is onze broeder, onze broeder in Christus! Één geloof, ééne hoop, ééne liefde is ons deel, één doop verbindt ons allen te zamen!"

.

Wilt gij de geschiedenis van een menschenleven hooren? Wilt gij den strijd aanschouwen die een menschenziel te strijden had, vóór die tot God was gebragt! O! ik bid het u, volg mij, als ik u de geschiedenis van dien jongen doopeling verhaal, mij medegedeeld na de ure van mijnen kerkgang.

Ik deel ze u mede, zoo als ze mij werd verhaald, ongekunsteld, natuurlijk, zoo als de geschiedenis van een menschenleven zijn moet, o! mogt uwe bede voor hém er des te inniger om wezen! mogt gij Gods vinger zien, die heen

breekt door de donkere wolken des levens, laat mij 't u verhalen; mijne ziel, mijn geheele gemoed dringt er mij toe! Ik kan niet zwijgen, luister, en aanbid met mij den Vader, die niet één van zijne kinderen varen laat, maar hem tot zich trekt in weerwil van de kluisters, die de wereld hem smeedt! in weerwil van die wereld, die met haar vleijende stem den mensch lokt om vijandschap te zetten tusschen hém en zijnen Maker!

Hoort mijnen wildzang, hoort mijne grillige fantaisie. Dat zeg ik u, geen letter of jota kan van de waarheid worden afgedaan! Zoo ik fantaiseer, ik fantaiseer alléén op een thema uit 't leven!

II.

Stil! ontbind de voetzolen, want gij staat op heiligen grond! Een groot koning heeft zich woninge gekozen in de enge kluis, binnen de huizinge der armoede, binnen dit hol van ellende! Die groote koning is de dood! Hij heeft een menschenleven uitgebluscht, terwijl aan zijne zijde de engel des levens rondwaarde om een menschenziel het aanzijn te schenken. Met de laatste zucht der moeder, stijgt de eerste schelle kreet van het wichtje omhoog. Het leven rust aan de koude borst van den dood! De strijd der moeder is voleindigd; de strijd van haar knaapje is aangevangen; de doffe klok, die haar uitvaart verkondigt, galmt den kleinen zwerver het welkom in 't leven toe. Haar laatste woord was een gebed voor haar kind; op aarde ving zij aan het Onze Vader te prevelen; het Amen werd alreede hoog boven de starren uitgesproken. Anna stierf alléén; hulpeloos ten minste; want de kleinen die haar omringden, maakten dien doodstrijd slechts zwaarder; de hand van den echtgenoot wilde de peluw niet zacht schudden of het kussen steunen, waarop het matte hoofd voor 't laatst rustte. Toen hij wederkeerde in zijne woning, berooid, vol van zonde en ongerechtigheid, met eene ziel, zwart als de nacht vond hij zijne kleinen half verweesd; de vrouw die zijne jonkheid had lief gehad, eene doode; haar zuigeling, een verlatene van af de wieg, wien geen moederhand de tranen van 't natbekreten oog zou weg-wisschen.

De doode werd uitgedragen en de wereld had spoedig de arme strijdster in 't leven vergeten! De kinderen der armoede groeijen tegen de verdrukking in; God, die van zijne daden niet antwoordt, neemt zoo dikwerf het kind der weelde weg, waar de armoede met zoo veel minder strijd het offer zou brengen. God spaarde den kleinen Ferdinand, de menschen vroegen waarom? als ze een rijk knaapje grafwaarts zagen dragen; God antwoordde niet, maar liet het kind der armoede het leven; geen moederhand streek de blonde lokken glad; geen moederoog mogt gloeijen van moederweelde op 't zien van die blozende koontjes; geen moederlippen mogten om zegen bidden, die neder zou dalen op dat schuldeloos kinderhoofd! De vader had eenmaal den weg der zonde ingeslagen, het hollende ros kwam niet tot stilstaan, vóór de ijskoude hand van den dood het bij den teugel greep en de schrille stem van den koning der verschrikking het toeriep, „tot hiertoe en niet verder.“ Op driejarigen leeftijd was Ferdinand zonder vader noch moeder. Die man had een zware schuld zich op 't geweten geladen, de dood zijner vrouw, de kreten zijner moederlooze kinderen hadden hem niet nader tot God gebracht, zelfs had hij 't vergeten zijn knaapje den Heere op te dragen in zijn huis!

Weder kwamen de zwarte mannen, met het zesplankige witte huis en namen den doode mede, om hem een graf „van den armen“ te graven. De „armvaders“ werden de vaders van zijne weezen! Het is nog niet lang geleden toen ik in eene kleine novelle schreef: „o! konde ik u in al zijne kleuren, die verpleging „van den armen“ eens schilderen! gebrek aan plaats en ruimte belet het mij, toch ontbreekt het mij, in trouwe, niet aan den lust daartoe, daar ik het wel ieder en elk oogenblik zou willen verhalen, hoe gruwelijk er op sommige dorpen gespeeld wordt met het tijdelijk en eeuwig geluk van armelui's weeskin-

deren." *) Zoo ging 't ook met Anna's kleinen, slechts drie had zij er nagelaten, waarachtig! zoo zwaar niet een onderhoud voor eene rijke gemeente! Maar "vreemde zorg is liefdeloos!" en de armvaders waren zuinig; zij waren knappe, deftige burgermensen, die alles ten beste van de burgers aanwendden, en het kapitaal van de armkas in vier percents belegden, om grijzen en kinderen, om bedeeden, te laten verhongeren of door onverzorgde armoede tot zonde te verleiden! Anne's weezen werden van wege armmeesters aan de *minstbiedenden* uitbesteed. Weldra was de band van het huisgezin verbroken; de dochterkens gingen ter regter; het knaapje ter linkerzijde. Eene vrouw, oogenschijnlijk uit den deftigen middenstand, in de groote stad, niet verre van het dorp woonachtig, was wel zoo vriendelijk den vierjarigen Ferdinand voor een matig kostgeld tot zich te nemen. Armvaders zijn in den regel de meest godsdienstige, de vroedste en vroomste leden eener dorpsgemeente; zij zouden aarzelen een penning van het hun toevertrouwde kapitaal onnut te besteden. Och, lacy, dat ze meestal meerdere en hoogere waarde toekennen aan het in hunne handen overgegeven geld, waarvan zij rekenschap hebben af te leggen bij de menschen, dan van de kinderzielen, waarvoor zij eenmaal zullen moeten verantwoorden bij God! Die publieke besteding van weeskinderen ten platten lande, is een zwarte, een donkere vlek, die kleeft op onze maatschappij. 't Is of de kinderen der armoede geen ziel hebben, gelijk aan die van de kinderen des rijkdoms, eene ziel die God behoort, die gevormd en opgeleid moet worden tot Zijn dienst; zoo het burgerschap der wereld hun misschien voor immer door hunne armoede onthouden zal wezen, niet geschreven als

*) Zie mijne novellen „Hoe God helpt." Muzen-Almanak — Vergeet mij niet 1855 pag. 171, benevens mijne schets „van den Armen." Lees-kabinet 1854, 3e deel pag. 43—71.

hun naam zal zijn op eenige kiezerslijst of wat meer van eigendom en bezit in die wereld getuigt, alléén geschreven als die naam zal wezen op de rol der bedeeden, hebben zij daarom minder aanspraak op hunnen rang als burgers van den hevel, waarvoor de wereld toch wel de opvoedings-school zal wezen? De armvaders van G.... zouden voor een of twee gulden minder verplegingskosten in de maand, een weeskind aan God weet wie hebben overgegeven; zij mogten er volgens de wet niet op letten, of de opvoeding die den knaap zou ten deel vallen, eene christelijke zou wezen, dan wel of zijn jeugd, reeds bedorven, en zijn toekomst vernietigd zou worden door den giftigen adem der zonde, die van alle zijden hem omringen en zijne onnoozelheid strikken spreiden zou. Zij waren zeer tevreden, toen de deftige burgervrouw den knaap voor een „prikje“ wou nemen, zij zag er niet arm uit en zou wel geen voorschot vragen voor het trimester verlopen was; zij woonde ook buiten het dorp; konden zij er zich 't hoofd meé breken hoe de bestedeling verpleegd en opgevoed worden zou? De matrone nam dus den vierjarigen knaap met zich. Weet gij waar het kind der armoede terecht kwam? Mijn hart klopt op het denkbeeld en mijn pen weigert bijna het woord neder te schrijven; ik zal er niet lang bij stilstaan, ik zal uw kiesch gevoel niet beledigen, al mag ik het u niet verbergen. De matrone was deftig, ja, want zij ontving vele lieden aan haar huis, nog deftiger, nog veel fatsoenlijker, dan zij; 't woord „fatsoen“ heeft zoo uitgebreid eene beteekenis, wel 't allermeeft is 't afhankelijk van het kleed, van de maatschappelijke positie. Men schijnt een fatsoenlijk man te kunnen zijn en te kunnen blijven, al trapt men zijn fatsoen met voeten, mits de wereld er niets van te weten komt, of zoo ge al even door den digten sluier tot het innerlijke doordringt, zoo men dan ten minste maar zijn uiterste best doet en alle zijne krachten inspant om niet al te „effronté“

de wereld in het aangezicht te zien of de publieke opinie te bruskeren. De burgerjufvrouw huichelde voor de wereld; binnen in haar huis werd echter minder gehuicheld. Daar zat de zonde ten troon, en wanneer laat op den avond of in 't holle van den nacht de starren vonkelden aan den hemel, dan zagen zij hier neder op menig leven vol schuld, dat alleen door veel berouw zou kunnen worden verzoend. Weet gij wat de taak van dien knaap was in die jaren, waarvan de indruk immer blijft; hij was postillon d'amour voor groote heeren en deed boodschappen naar de lombart voor dames van een dubieus fatsoen. Gij begrijpt mij, niet waar! als ik er bijvoeg, dat de spinde hoog hing en de hand van de jufvrouw dikwijls vrij onzacht neêrkwam; behoef ik het u dan te zeggen, wat in die kinderziel moest omgaan, welke gedachten moesten woelen in dat kinderhoofd! De armvaders echter waren tevreden; stipt op den eersten van iedere drie maanden kwam de jufvrouw naar het dorp om haar "quotum" te ontvangen; er werd ter loops naar Ferdinand gevraagd, en het antwoord was immer voldoende. Anne's weeskind had 't "opperbest." Aan alles komt echter een einde, ook aan Ferdinand's zonderlinge betrekking; een jong vreemdeling bezocht nu en dan het huis der matrone, hij was een schilder en welligt iemand van een zonderlinge gemoedsgesteldheid; de vlugge geest, de vroege ontwikkeling van den knaap had hem voor dezen ingenomen; hij stond gereed weder spoedig eene kunstreis te ondernemen, en hij meende behoefte te hebben aan een jongske, dat een tusschending zou wezen tusschen een bediende en een pleegkind; hij deed de jufvrouw den voorslag hem met zich naar Duitschland te nemen; zoo hij hem geviel, zou hij hem bij zich houden, in het tegenovergestelde geval hem na een half jaar weder aan haar overgeven. De armvaders behoefden van dat uitstapje niets te weten, en zij was in de ziel overtuigd, dat de belangstelling van deze niet zwaar genoeg was, dan dat zij

zich persoonlijk van zijne tegenwoordigheid in haar huis zouden komen vergewissen. Het plan lachte haar toe, den knaap niet minder; hij begeerde meerder vrijheid en zijn hongerige kindermaag beter en meerder voedsel.

De schilder nam hem met zich, verre Duitschland in; hij was een van die menschen, zoo als zij in zijn vak meermalen worden aangetroffen, goed van hart, maar los van hoofd; hij dacht weinig aan God, wel 't meest aan zijne kunst, die hem toch brood weigerde; zijne uitspattingen waren vele, getuige de plaats waar hij Ferdinand zag en sympathie voor hem opvatte; dat vrolijke, losse leven sloopte de krachten zijns ligchaams, hij was de vriend van den knaap geworden, en toen zijn ondermijnd gestel hem waarschuwde, dat veelligt de dood spoedig aan zijne deur kon aankloppen, maakte hij aanstalten naar zijn vaderland weder te keeren en den knaap, al was 't noode, terug te brengen van waar hij hem gehaald had. Slechts een half jaar mogt Ferdinand met hem zwerven; geloofst gij niet, dat al werden zijne krachten meerder en zijne ontwikkeling en ervaring rijper, hij toch weinig won bij die kennis en vriendschap, maar daarentegen veel meer verloor van wat hij bezat, zijn jong, tot heden nog schuldeloos hart. Zijn vriend kende Christus niet en de arme jongen had ook nimmer van zijn Zaligmaker gehoord. Zijne moeder mogt voor hem bidden in den hemel, op aarde was er niet één, die 't weeskind wijzen wou op het hoogere doeleinde van ons bestaan hier beneden. Niet één leerde het kind de handen vouwen tot het gebed, dat in latere jaren den man kracht en sterkte zou geven in den strijd met het leven. Hij was zoo verre van God en zoo nabij aan den afgrond der zonde! De vrolijke schilder stierf, weinige dagen nadat hij zijn pleegkind in de handen der jufvrouw had overgegeven. Ferdinand had gevoel genoeg om schreiende de lijkbaar van zijn éénigen en laatsten vriend te volgen. *Zijn plaats*

was alreeds vervuld en hij kon de matrone tot niets meer van dienst zijn, als om door zijn verder verblijf in haar huis haar het levend bewijs van haar regt op het bedrag van ieder trimester te verzekeren. Ferdinand had toch iets, toch eenig voordeel gehad van zijne kennismaking met den kunstenaar; hij had leeren begrijpen, dat er eens een tijd komen kon, wanneer de armvaders zich van zijne verdere verpleging ontslagen zouden rekenen, en hij begreep tevens dat hij, wilde hij dan *eten*, — iets waartoe zijne steeds toenemende krachten en zijn hongerige maag hem bijna ieder oogenblik van den dag noopten — hij het regt daarop zich door *werken* verschaffen moest. Ook hinderde hem de band en de mishandeling, waaronder hij in het huis der verpleegster gebukt ging; de schilder had hem immer vrij zijn gang laten gaan, hij had volop zijne vrijheid genoten, als iets waarop zijn meester zelf hoogen prijs stelde; de man was in trouwe vrijzinnig, hij was „een liberaal“ van 't eerste allooï, liberaal in godsdienstige en staatkundige principes; zoo liberaal, dat op 't laatst zijne meer dan liberale leefwijze hem een vroeg graf bereidde. Ferdinand had iets van die liberale principes overgenomen en die op jongensmanier toegepast. Daar hij echter begreep dat hij van vrij als een vogel in de lucht, te zwerven en leeg te loopen niet zou kunnen eten, — wat bij hem alle denkbeeld van vrijheid verbande en gering deed schatten, — meende hij niets beters te kunnen doen, dan te trachten een ambacht te leeren, dat hem later den weg tot het hoogste ideaal van vrijheid, ten minste in zijn oog zou openen, namelijk om eenmaal zijn „eigen baas“ te zullen wezen. Er woonde een bakker in de buurt, die den flinken, knappen knaap gaarne zag; hij had dikwerf aan zijn toonbank een praatje met hem gehouden, zelfs met voorbijzien van vele aardige dienstmeisjes, die vroeg op den morgen het dagelijksch brood voor de ontbijttafel harer meesteres bij hem kochten. Fer-

dinand meende dat die toonbank, die winkel en die oven, hem den weg naar de fortuin zouden openen. Op een goeden dag trok hij de stoute schoenen aan, en vroeg den vriendelijken bakker of hij hem niet als leerling of jongsten knecht in zijn huis zou willen opnemen om hem tot zijn ambacht op te leiden. De vraag scheen zoo aardig te worden gedaan, dat zij uit dien hoofde goed werd opgenomen, en de bakker, die een man van zaken was en orde boven alle dingen stelde, schreef aan de armvaders van G. en deed hun het voorstel den knaap in zijn dienst te nemen, mits hij uit het huis der weduwe in het zijne overging. Het antwoord liet zich niet lang wachten, de armvaders waren in de wolken omdat zij het kostgeld uitwonnen; de weduwe was woedend, omdat buiten haar om, de knaap een ander plan had gemaakt en zoo doende haar dat geld, zoo zij zeide had „afgetroggeld.“ Ferdinand ging hoopvol zijn nieuwe toekomst te gemoet en de bakker die een braaf en ordentelijk Christenmensch was, meende van den armen wees iets te kunnen en te zullen maken.

Of Ferdinand voorbestemd was, de uitersten in levensrichting te moeten aanschouwen en daardoor met het leven te strijden, om door ondervinding gerijpt en gelouterd te worden, wij gelooven het haast, want zoo zijne geheele jeugd slechts ontucht en zonde had aanschouwd in het huis der weduwe; zoo hij in den schilder iemand had ontmoet, die het gruwelijkste ongelooft en de verachting van al wat heilig is, voegde bij het meest bandeloos leven, in de woning van meester Thijssen stonden godsdienst en orde wel 't hoogst en 't meest aangeschreven. Toch was de bakker een twijfelaar, waar 't op geloofszaken aankwam; streng orthodox als hij was zonder te begrijpen wat eigenlijk de ware orthodoxie beteekent en hoe heilzaam eene uitwerking die oefenen kan op 't leven en de menselijke daden, kon hij noch in zijn eigen Protestantsch kerkgenoot-

schap, noch ergens elders den waren vrede der ziel vinden. Hij verzuimde de kerk omdat hij meende dat de leer der vaderen binnen die wanden niet zuiver regtzinnig werd gepredikt; hij was tot de afgescheidenen overgegaan, maar ook daar vond hij niet wat hij zocht; zoo hij tegenwoordig al ooit ergens in het huis des gebeds opging, 't was in een achterhoek van de stad, waar een klein kuddeke te zamen kwam, die zich de gemeente „onder 't kruis“ noemde. Toch begrepen zoo min hij, als de overigen, welk geloofsvertrouwen het kruis van Christus in het harte geeft. Hij dweepte met formulieren, niet tot zaligheid zijner eigene ziel, maar tot verkettering van andersdenkenden; bloed en zonde, onmagt en praedestinatie waren woorden, die scherping en inslag waren op zijne lippen; zijn geloof liet zijn hart koud, omdat de strenge puritein de warmte der broederliefde niet kende; waar Ferdinands vader uit een zondig beginsel den doop van zijn zoon had verzuimd, daar had hij die plegtigheid reeds voor drie zijner kinderen nagelaten, uit angstige gewetensnaauwheid; alléén omdat hij eene vraag uit het formulier, in dit of dat bedehuis, niet met volle overtuiging vermeende te kunnen beantwoorden.

Toch was hij een braaf man, al miste hij bij zijn gedurig bijbellezen, vasten en bidden, de waarachtige vrucht des geloofs; hij kende het uiterlijk der godsdienst; hij kon twisten over leerstelsels en begrippen; maar tot het innerlijke vermogt hij bij zijn geringe kennis niet door te dringen.

Hij was goed voor den armen knaap, die met ijver en kracht zich op zijn werk toegede en in 't minst zijnen beschermer geen reden tot klagten gaf; hij leerde meer in één jaar, dan anderen in het dubbele van dien tijd; en wat wel 't voornaamste was, hij leerde in het huis van den eenvoudigen kleinhandelaar, een wezen kennen, wiens naam nimmer door anderen voor zijn oor, als met verachting of in verwensching was genoemd. Hij hoorde van God en

Christus spreken; hij leerde bidden, en met zijn heldere, fraaije stem, kon hij spoedig met het psalmgezang, dat op geregelde uren van den dag in het gezin werd aangeheven, mede stemmen. Toch al is 't zonderling, 't was hem niet wel te moede, bij al 't goede dat hij genoot. Onthoud het, hij was een kind, en wel zulk een kind, waar 't sprankske van 't goede reeds in was verdoofd, toen het naauwelijks ontkiemd was; het doode, het ijskoude formulierengeloof van den bakker en diens gade, vermogt het niet op te wekken; hij gevoelde zich dikwerf angstig en benaauwd, te midden van die ijskoude zielen, die immer zulke donkere woorden op de lippen hadden; zou hij een wezen hebben kunnen lief krijgen, dat men hem schetste als een God der wrake, als een verdelger en oppermagtig vorst, die de minste zonde als het zwaarste vergrijp straft. Had men hem slechts één enkele maal van liefde en vergeving door berouw gesproken, had men slechts meer gewezen op Christus, als die wil dat ook de zondaar leeft en zich bekeert! Daar was vooral iets dat hem hinderde, hij had met een enkel woord van zijn vader gerept, zoo als men hem gezegd had, dat die was geweest en geen dag ging er om, of deze werd hem als een waarschuwend voorbeeld tegen de zonde voor oogen gesteld, die te midden van het verderf en de schuld gestorven, wel zeker een wis en een vreesselijk verderf ten prooie was. Voeg daarbij, dat zoo ooit, hier zijne vrijheid aan banden lag en dat juist die zucht naar vrijheid een hoofdtrek uitmaakte van zijn karakter. Had men slechts toen het jonge ros den teugel gevierd, al had men dien ook, zonder dat hij het bemerkte, vastgehouden, veelligt had alles eene andere wending genomen; nu men hem dien echter zoo vast aanlegde als men deed, kwam de oude Adam dikwerf boven, en hij trachtte zich van het kluisterend gebit te ontdoen. In weerwil van al het goede dat men hem voorhield, was

hij juist aan het gevaarlijkste standpunt genaderd. Zonder zijne zucht voor waarheid, zonder de opregtheid, die in zijn geheele wezen en zijn immer had doorgestraald, was hij een huichelaar geworden. En daartoe zouden de menschen hem gemaakt hebben! Wat God hem echter in 't harte gelegd had bewaarde hem voor dat vreeselijk kwaad; hij wist niet wat hij liever zou gedaan hebben dan zijn meester te misleiden, toch werd het hem te benaauwd in dien kluisterenden dwang, toch werd het hem te eng in dat bedompte en holle huis en telkenmale als hij 's avonds zijn zolderkamertje opzocht, en aan de knapen dacht, die hoewel veel armer en veel ellendiger dan hij, die zoo goed gevoed en zoo goed gekleed was, toch in het genot van hun gulden vrijheid langs de straat zwierden, en vrolijk een deuntje fluiten of een liedje aanheffen mogten, dan kwam de lust dikwerf hij hem op om stillletjes zich weg te maken en zijn schitterende toekomst achter de toonbank of in de bakkerij te laten varen, om toch aan de hem ingeschapen zucht tot vrijheid te kunnen voldoen. Maar hij was ook dankbaar van aard en als hij zich het verdriet van zijn meester voorstelde, die zooveel voor hem deed, dan legde hij berustend zijn hoofd op het kussen neder om met het kriecken van den dag zijn eentoonig en prozaisch bedrijf weder op te vatten. Zoo had hij ruim drie jaren bij den bakker doorgebracht; hij was nu om en bij zijn vijftiende jaar, juist in den gevaarlijksten leeftijd, waarin de kiem der hartstogten zich ontwikkelt, en het jeugdige wezen tot een engel of een duivel kan worden gevormd. Ware de bakker eens een goede leidsman voor hem geweest, de man vermogt het echter niet, wel beproefde hij 't, maar op zijne wijze, omdat hij 't aanschouwde dat de jongen, die wat het practische leven en zijn ambacht betref, zoo goed vooruitging en zich ontwikkelde, toch zoo weinig het oor scheen te leenen aan de

lessen van meer zedelijken aard, die hij dagelijks hem gaf. De knaap bleef driftig, opvliegend en zorgeloos, misschien ligtzinnig, hoewel Thijssen hem ligtzinniger meende dan hij in waarheid was. Hij was achteloos onder het bijbellezen, dikwerf verstrooid onder het gebed; alleen het gemeenschappelijk gezang scheen hem te kunnen boeijen, vooral omdat hij zijn volle, ronde en heldere stem dan vrijelijk verheffen kon en daardoor de kinderen van zijn meester vermogt te overvleugelen, wier fijne, pieperige en neusachtige stemgeluiden niets boeijends of aantrekkelijks hadden. Dan blonk dikwerf het gelaat van den jongen van innig genoegen. Thijssen begreep het, dat hoogmoed en drift voor hem wel eens doodzonden konden worden. Hij vermogt die echter niet te leiden of te wijzigen, hij beproefde het, maar de manier was verkeerd, want hij meende die te zullen breidelen door vernedering en lichamelijke kasting. Of 't de verkeerde weg was? God die alles 't beste weet, liet hem ten minste niet toe zijn opvoedings-sijsteem te vervolgen, want op zekeren zomermorgen was de vogel gevlogen en de bakker in de toekomst, had zich eene geheel andere carrière gekozen. Hij zou leeren door onderzinding, die hoogmoed zou gebreideld worden door 's levens leed en door bittere ervaring, die drift zou zich buigen onder eenen dwang, die God hem oplegde, als het beste middel om door den strijd der wereld heen, tot een burger van Zijn koningrijk te worden gevormd.

't Was kermis! De prettigste tijd van het jaar voor jonge en vrolijke harten; Ferdinand had geen cent op zak en toch had ook hij zoo gaarne eens in die heiligdommen der kunst gekeken, waar die bontgekleede en van goud en fluweel schitterende muzikanten met hunne schelle instrumenten de liefhebbers van goochelen of dansende poppen, of rennende paarden, of gekluisterde leeuwen en tijgers, of dikke en zwaarlijvige jonge jufvrouwen, of reusachtige of

gebrekkige heeren, naar binnen noodigden! Wat had hij gaarne daar een kijkje genomen! Hij sympatiseerde met die vrolijke kermisgasten, die wel zeker geen gebrek aan geld en aan vrijheid hadden! Hij herinnerde zich dat hij een oom had, een broeder zijner moeder, die het heerlijke beroep van buikspreker had uitgeoefend of misschien nog uitoefende en wien zoo als men hem wel eens verteld had, het geld, zoowel zilver als koper, op het blikken blaadjen toestroomde. Als hij zoo met den bakkerswagen voor zich, naar de vuile aardigheden van den paljas luisterde, of de toonen der schetterende muziek opving, of de duizende woorden hoorde uitbazuinen, die in dat houten huis voor de verbaasde toeschouwers werden ontvouwd en aanschouwelijk gemaakt, dan leed de vlugge bediening der kalanten er wel eens onder, en hij kwam wel eens een uur later bij meester Thijssen te huis, om voor een verworping te worden uitgekreten, die de dankbaarheid vergat om zich over te geven aan vervloekt zingenot. In die week daalde de hand van den bakker wel eens krachtig op zijne schouders neder, en al was diens bedoeling met die lichamelijke kastijding vrij wat beter dan die van de matrone in vorige dagen, toch oefende het bij hem hetzelfde effect, weêrzin en ontevredenheid met zijnen toestand. Een kind vergeet het goede zoo spoedig; dankbaarheid is zoo zeldzaam eene plante en moet zoo zorgvol worden gekweekt. Toch kostte 't hem strijd vóór hij de keuze deed tussehen blijven en gaan; de laatste avond der kermis besliste over zijn lot, hij verliet meester Thijssen's huis, om er niet weder te keeren.

De vijftienjarige knaap was een flinke jongen, dien de directeur van een paardenspel van den derden rang gaarne engageerde. Zullen wij hem volgen op de moeilijke loopbaan der kunst, hem volgen op de planken of in het cirque, waar hij in beiden een brekebeen bleef en 't nimmer verder

bragt, dan tot den rang van een geschikt lampist of een rondbrenger en aanplakker van biljetten? Zullen wij 't u verhalen, hoe dat schitterende goud hem zoo spoedig bleek klatergoud te wezen, hoe die rijkdom zich weldra aan hem in zijne waarachtige armoede vertoonde en hoe hij 't begreep dat die lovers en dat blanketsel niets anders waren dan een mom, dan blinkende ellende! Zullen wij u hem in armoede en strijd doen aanschouwen, van 't eene engagement naar 't andere hem volgen, van 't paardenspel af tot het vrolijke marionettenspel toe; zullen wij met hem u menschen doen kennen, met wie wij wel nimmer in aanraking zullen komen; neen, wij zullen bij al dien uiterlijken glans, zoo blijkbaar zonder innerlijke waarde, niet blijven stilstaan, omdat wij de geschiedenis van een menschenleven u verhalen, omdat wij u schetsen hoe God handelde met de ziel en het hart van een kind der armoede!

Welk gedeelte zijner opvoeding gelooft gij wel dat te midden van dat verleidelijke leven den meesten invloed op hem uitoefende? Die van de eerlooze vrouw, of die van den ter goeder trouw dwalenden, maar toch godsdienstigen ambachtsman? Wat de wereld zeggen of beweren moge, de deugd is sterker dan de zonde! de deugd is niet zwak, zoo eens het fundament der godsdienst in eene menschelijke borst is gelegd. De opvoeding van meester Thijssen, hoe verkeerd, hoe eenzijdig ook, droeg vruchten bij hem. Dat sprankske werd niet verdoofd door den giftigen adem der zonde! Integendeel, al schijnt het u zonderling en onwaarschijnlijk toe; al was 't flauw, toch wies het in kracht en in gloed! Hij zag de zonde naakt en open, maar hij was alreede genoegzaam gerijpt, om er het hatelijke en vuil aardige van te doorgronden. Al bleef hij — wat wij te midden van dit leven vol verleiding als onmogelijk aannemen — niet geheel van uitspattingen vrij, toch hadden meester Thijssen's woorden een te goeden grondslag gelegd,

dan dat de herinnering daarvan hem niet bewaren zou voor menige afdwaling. Hij hield zich bijna zuiver te midden van de onreinen; wat het gezelschap der vromen niet zou hebben gewrocht, dat werkte de omgeving der zonde uit, namelijk een walg van de zonde zelve. Door het aanschouwen van het kwaad leerde God hem het kwaad haten, wat veelligt het aanschouwen van die deugd zonder liefde niet zou vermogt hebben!

't Scheen wel of dit tijdperk zijner opvoeding spoedig zou gesloten worden; hij was tot een krachtvol jongeling opgegroeid, die bijna zeventien jaren telde; hij begon de wereld van verschillende zijden te bezien, hij rijpte door de ondervinding; eens, toen hij met een théâtre van wassebeelden de Amsterdamsche kermis bezocht, werd hij op een ziekbed geworpen, dat weldra een doodsbed dreigde te worden. Zijne verwijdering uit de tent was noodzakelijk en een gasthuis nam hem op. Ruim twee maanden lag hij daar neder, de dood scheen zijn prooi niet te willen loslaten, het leven worstelde met den dood en de jeugd overwon. Hij bleef gespaard, en God had winste gedaan aan zijne ziel, want ook die beproeving had hem nader gebragt aan zijnen Schepper. Al had hij geen weêrzin in het kunstenaarsleven gekregen, toch was het volgen van die loopbaan hem nu onmogelijk geworden; de kermissen waren meest allen voorbij, waar zou hij een nieuw engagement krijgen? Hij wist niet waar heen te gaan, hij had met eenig geld in zijn bezit het gasthuis betrokken; bij zijn vertrek stelde men hem dat penningske ter hand; de liefde, de christelijke liefde vroeg en begeerde niets in vergelding voor die lange maanden van trouwe zorg en hulpe. Een traan ontviel zijn oog toen hij den drempel van het huis overschreed; hij was van af die ure een broedeloos zwerver, maar hij wist 't, hoog boven de starren troonde de Vader, die, zoo de wereld het weeskind al

vergeten had, toch wel zeker hem niet zou laten varen en waken zou, waar geen ander te waken vermogt! Werwaarts zou hij zijne schreden rigten? 't Oord onzer geboorte is immer een magneet, die vooral den hulpbehoevende aantrekt! Hij besteedde zijn penningske om derwaarts te reizen, al wist hij niet waar het moedergraf zich verhief; het kind, dat „van den armen“ besteed was, kon dus daar geen trooste bidden; niet één vinger had ooit die groene terp hem geweest; 't graf der armen is zoo groot eene groeve, want zij hebben een eigen, afgezonderd hoekske op het kerkhof; wel zeker zou de heuvel, waaronder Anne ruste, reeds menigmalen door de spade van den graver zijn omgewoeld, om eene vreemde aan hare zijde te brengen, die even als zij „van den armen“ werd begraven. 't Besteedde kind is zelfs de beëvaart naar het ouderlijke graf ontzegd, omdat hij 't niet weten zou of hij knielt en schreit op de groeve van eigen of vreemden! Hij was dwaas genoeg om op de hulpe der armvaders nog eenige hope te bouwen. Gij, die meerdere ondervinding hebt, zult 't begrijpen, hoe hij daar werd ontvangen. Men stootte hem uit, men had niets meer met hem te maken, men liet hem aan zijn lot over, het weeskind had geen hulpe meer dan in de kracht van eigen hand en in God. Hij schaamde zich meester Thijssen zóó onder de oogen te komen; hij geloofde 't, en niet ten onregte, dat die strenge deugd een verworping zou zien in dien jongman, die zoo heidensch een leven, als dat van een „spulleman“ is, geleid had. Hij wist niet waarheen; zou hij brood vragen aan de vrouw, die haar voordeel deed met de schande van anderen, die de kiem der zonde alreede geplant had in het hart van het kind? Hij wilde het niet, hij meende dat iedere bete van hare hand, de keel hem als toewringen zou; dat iedere dronk, dien zij hem zou toebrengen, als vloeiend vuur zijne lippen zou zengen. Gij aanschouwt het, God had hem

alreede geleerd de zonde te verachten, al had ze den behoeftige brood en laafnis willen geven!

Het toeval of veel liever de Voorzienigheid wilde, dat hij zich in eene Friesche havenstad bevond; arm en berooid zat hij weder aan het strand, terwijl de golven haar eentonig en eeuwig lied murmelden. „Hem zong de zee een vleijend lied, hij zag slechts lachjes in haar rimpelen,“ want ziet, de gedachte rijst bij hem op, of wanneer hij zich onder de bemanning van dien Groenlandsvaarder, die zeilreë ligt, kon doen opnemen, of hij dan geen brood zou vinden, dat nu voor hem bijna onbereikbaar hoog hing. Hij begon de zee lief te krijgen, alléén omdat ze hem een dak boven zijn hoofd en voedsel voor zijn ligchaam beloofde! Zou die drijfveer bij velen dikwerf niet sterk zijn? Zijne krachten waren wedergekeerd; hij gevoelde 't, als 't noodig was, zou ook hij handen uit den mouw kunnen steken en al had zijn voet nimmer eene scheepsplank overschreden, hij meende dat het geen heksen zou wezen, om zich weldra een wakker inwoner van dat drijvende huis te kunnen betoonen. Hij deed zijn voorslag aan den kapitein, en deze, die om volk verlegen was, nam den landrot aan, die spoedig met „de Hoop op Zegen“ uitzeilde, om de robben in 't barre noorden te verschalken.

Ik zou vreezen te veel van uw geduld te vergen, vriendelijke lezer, wanneer ik u vroeg, voet voor voet hem te volgen op dien gevaarlijken togt. Alléén dit; mag ik u wijzen op Gods vinger, vooral hier zoo duidelijk zichtbaar in de geschiedenis van dit menschenleven? Ware hij toch in het vaderland gebleven, veelligt dat armoede, dat een verkeerde omgang, dat verleiding, die hém, den broodelooze, dáár van alle zijden zouden aangrijnzen, hem der zonde in de armen zouden hebben gevoerd, hier, op 't onstuimige element, binnen eene beperkte ruimte, onder makkers, die meest allen met weerzin hem zagen, omdat hij een vreemdeling was op

dat pekerveld, door hen sedert jaren beploegd; te midden van dat eeuwige ijs en sneeuw, onder dien donkerblauwen hemel waar de noordstar flonkert en haar heldere lichtstraal zich slechts spiegelen mag in het blinkend winterkleed der aarde, te dicht en te mollig dan dat de sprietjes van 't groene mos mogen doorbreken door dien donzigen mantel, dáár waar de toppen der ijsbergen als den hemel schijnen te naderen, en als krachtige reuzen zich verheffen te midden van die wilde golven, brekende tegen haren voet van kristal; dáár zou hij 't leeren, wat het zegt te bidden in den nood en te danken voor eene uitredding boven hopen en denken!

De begoocheling duurde niet lang; hij begreep 't zoo spoedig dat het murmelen dier golven voor hem een Sirenenzang was geweest; de zee had een oogenblik den arme betooverd; de liefde week zoo spoedig, en veranderde in haat, toen hij 't besepte dat hij den kluister niet afschudden kon, dien zij hem smeedde; hij kon 't huis niet ontvlieden, dat met ieder koeltje dat in de zeilen blies, hem de zee nader in de armen voerde.

Of hij 't toen begreep, dat ook daar geen vrijheid hem was gegund; of hij leed toen zijn trots, zijn hoogmoed zich krommen moest onder een tal van vernederingen, die zijne gezellen den onhandigen schepeling naar 't hoofd wierpen, waar hij geen weerwraak of vergelding voor vragen mogt, wilde hij zich vrijwaren voor de tuchtroede, die wel dra hem, den minsten onder de broeders, 't eerst en 't gereedst zou kastijden. Hij boog en hij zweeg; hij kon en vermogt niets tegen die menschen, die na weinige dagen, met hem gelijk zouden staan, omdat zij niets zouden vermogen tegen God!

Een enkel wolkje verhief zich aan den horizon; flaauw tintte haar wit het blaauw van den hemel. Maar de adem van den storm deed haar toenemen in onvang en winnen in kracht; de noordewind gaf haar een hulpe in de brui-

sende en kokende golven. Het bliksemflits doorkliefde de lucht; en de stemme des Almagtigen weergalmd over de wateren; de zeilen werden aan flarden gescheurd; de wind huilde door want en touwwerk: het zeekasteel werd naar den afgrond geslingerd, om weldra op den rug der witgekuifde golven als ten hemel te worden verheven. De hand van den stuurman vermogt naauwelijks het roer te omklemmen, de stem van den scheepsvoogd werd verdoofd door het geloei en gebulder van 't woedende en ziedende element. Men achtte de stervensure nabij; daar was maar ééne schrede meer tusschen die zwervers en den dood!

Toen herinnerde hij 't zich, wat in het huis van den bakker hem geleerd was, God aan te roepen in den nood; al hadden zijne lippen wel eens een gebed gepreveld, als Formulierbede hem door zijn beschermer op de lippen gelegd, nog nimmer had zijn mond de woorden des harten tot zijnen Schepper gesproken. Met dien onvermijdelijken dood voor oogen, werd al het geestelijke leven dat in hem was wakker geschud, het vonkske des geloofs wies tot eene vlam, die wel niet verzengen, maar het hart koesteren en opwekken zou door zijnen gloed! Hij bad, stil voor zich zelve, hij bad te midden van den zwaren arbeid, dien hij verrigten moest, om met allen te trachten, het gemeenschappelijke leven te behouden. Zijn trots, die noode voor de menschen zich vernederd had, werd gebroken door de krachtige hand Gods! hij *gevoelde* zich nietig, krachteloos, een hulpeloos kind naar ligchaam en geest; hij bad en toen God hielp en de ijskoude hand des doods terughield van die hoofden, waarop die dreigde neder te dalen, dankte hij innig, vurig en lang voor die behoudenis, niet alléén, maar ook voor dat nieuwe leven, dat God in hem gelegd had! Hij was een ander, een geheel ander mensch geworden! Zoo hij in de toekomst te strijden had, 't goed zou dan wel magtiger zijn dan het kwaad!

Of strijd zijn deel zou wezen? De vluchtige omtrekken die wij u nog schetsen willen voor wij genaderd zijn aan zijne huidige levensure, mogen u het antwoord geven op die vraag. Zijn voet drukte den vaderlandschen grond, maar eens de scheepsplank overschreden, had hij afgerekend met de zee. Zij had hem haat voor liefde gegeven; en zijn liefde was niet sterk genoeg om dien haat te vergeten. Hij wenschte weder te keeren tot zijn oud beroep, zoudt gij wel willen gelooven dat zijne waarheidsliefde, dat zijn onverbloemd levensverhaal hem den pas daartoe afsneed? Toen hij de woning van zijn ouden, goeden meester naderde, zag hij vreemde gezigten achter de toonbank en in den winkel. Meester Thijssen en zijn vrouw waren gestorven, hare familie of 't weeshuis hadden de kinderkens tot zich genomen. De eenvoudige burger was in de drukke stad reeds bijna vergeten. De gelegenheid om voor de menschen 't hoofd in den schoot te werpen, om zijn onregt en zijne ondankbaarheid te bekennen en het medelijden in te roepen, als een onverdiend loon voor zijne schuld, die alleen door berouw en ootmoed kon worden weggewischt, werd hem dus niet gegund. 't Was of God het hem duidelijk zeggen wilde, dat hij niets van de wereld te hopen of te wenschen had, zoolang hij niet geheel en onverdeeld zijn eigendom was. Want God alleen wist het, of die nieuwe overtuiging wel eene blijvende zou wezen, zoo hij niet nog jaren misschien onder eenen anderen, onder eenen sterkeren dwang moest bukken, dan onder dien welken het burgerlijke leven oplegt. De trots was gebroken, maar ook die heftige zucht naar vrijheid, die lust om zijn "eigen baas" te wezen, om ten minste niet al te zeer onder een knellend juk zich te buigen, moest worden gebreideld, vernietigd en uitgeroeid, misschien. Niet een enkele bakker wilde den verlopen spulleman, den afgemonsterden varensgezel — wiens kleeding nog immer zijn laatste broodwinning ver-

ried — in dienst nemen; in de woonplaats van meester Thijssen kenden de meesten van het vak hem dan ook reeds, en 't was wel niet waarschijnlijk, dat de overledene, na zijne vlugt, met grooten lof over hem gesproken had, en hem ontbrak 't geld, om verder op zich te begeven, ten einde een dienst of eene betrekking te erlangen. Ook was 't winter en dus in andere opzigten ook niets voor hem te verdienen. Toch; toen zijn laatste geld hem van tusschen de vingers gegleden was, en hij op 't laatst niet meer wist waar zijn hoofd ter ruste te leggen, zoo hij 't niet wilde onder de bruggen of poorten der groote stad; toen reeds één, bijna twee dagen waren voorbijgegaan, zonder dat eenig voedsel over zijne lippen was gekomen, toen had hij slechts ééne keuze tusschen bedelen en den rok van tweërlei laken! Of hij 't laatste koos, wie zou twijfelen, wie zou niet gekozen hebben als hij? Vier en twintig uren later had hij een dak boven zijn hoofd, een leger waarop hij zijne vermoeide leden kon uitstrekken, een voedsel dat zijn honger zou stillen, een kleed dat zijne naaktheid zou dekken, maar voor dat alles had de naar vrijheid zoo begeerige jongeling zijne vrijheid verkocht, want de Staat gaf hem dit alles, in ruil voor zijn eigen ik, daar hij gedurende zes jaren regt kreeg op den soldaat, die vrijwillig zich had aangeboden!

Nog eenmaal wijs ik u op Gods vinger, die hem door 's levens omstandigheden, de zwaarste oefenschool binnenleidde, waar vrijheid of liever vrijheidszucht, regtens en naar behooren een wanklank, waar gehoorzamen de hoogste wet is, en de geringste tegenspraak als een vergrijp wordt aangerekend. Wel was 't voor hem de beste oefenschool, wel was deze de beste wijze, om 't in hem heerschende kwaad met wortel en tak uit te roeijen. Zijn houding bewijst het, de toekomst zal veelligt nog beter de waarheid bevestigen. Wel komt nog dikwerf de oude mensch boven; wel reik-

halst hij nog veelmalen om de knellende keten af te schudden, maar hij legt het hoofd in den schoot en zoekt zijne ruste in God, die wel zeker langs zulke donkere en zonderlinge wegen hem geleid heeft tot zijne kennis en door den strijd der wereld, *Zijn* vrede heeft geplant in zijne borst.

Ik heb beloofd niets anders dan waarheid te schrijven en daarom al zal 't veelligt u niet innemen voor den armen, voor wien ik u zoo gaarne eenige belangstelling zou willen inboezemen, ik zie mij gedrongen het ter neder te schrijven: Ferdinand is een slecht soldaat; hij, als velen, ten minste gelooft het niet, dat hij zijn maarschalksstaf in den ransel draagt, daarom ontbreekt hem eerzucht, ontbreken hem die zedelijke moed en die volhardende ijver, die wel de magtigste hefboomen zijn om fortuin te maken in de krijgsgedienst. Hij doet zijn plicht, zijn dienst, zoo als de reglementen en zijn chef hem bevelen, meer ook niets. Al ontnam 't alle zweem van poëzij, van belangwekkends aan zijn persoon; ik mag 't niet verzwijgen, dat hij nog immer hunkert naar het vrij prozaische leven van eenen bakker. Hij is een sukkel onder zijne kameraden, die den gek steken met den droomer, vooral zij die niets weten van dat moeilijke verledene. Geloof me, elk verwoestend vuur, elke verachtelijke kracht is in hem uitgedoofd; zijn trots is gebroken, zijn leven is een plantenleven; zijn toekomst donker, maar bij dat alles is 't licht in zijne ziel! Hij heeft niets verloren bij dien ruil; hij heeft de wereld verloren, maar God gewonnen!

Bij een bezoek in de kazerne, vond de Tilburgsche predikant eenen soldaat, die zich tot hem wendde. Zijn uiterlijk trof den menschenkenner, zijne vraag greep den geestelijke in 't hart. Hier, waar gewoonlijk zoo ruwe taal wordt gehoord, waar 't woord des levens zoo zelden opene gemoederen vind, waar de maalstroom der wereld zoo menig goed beginsel smooit, daar moest 't hem wel innig wel doen aan de ziel, die bede te vernemen, die blijkbaar

van harte gedaan werd. Hij gevoelde zich tot den jongeling aangetrokken; een goed woord vind immer eene goede plaats, en weldra bezat hij diens geheele vertrouwen. Het geheele hart werd voor hem uitgestort; de jongeling die zoo zelden een vriend vond, hoopte dien eindelijk in den geestelijke te hebben ontmoet. En of hij zulk eenen in hem aantrof? de groote genade, die heden hem wedervaart, is van die helpende en opheffende vriendschap wel 't grootste bewijs. Hij kweekte de vonk des geloofs aan, hij was een middel in Gods hand, om die immer flikkerende te houden en steeds meerder kracht en meerder gloed te verleenen. Thans is het oogenblik genaderd waarop die vaderschuld zal worden weggerukt en dat vaderlijk verzuim door Gods genade zal worden hersteld. Hij wordt een broeder van het groote huisgezin des Heeren op aarde; het kind dat "van den armen" werd opgevoed en jegens wien de menschen zoo veel schuld zich hadden geladen op 't geweten, wordt een Christen, dien God ten vader wil en zal wezen, omdat Hij, door dat weeskind, zoo innig wordt bemind!

.

Ons intermezzo is geëindigd. De geschiedenis van dat menschenleven is tot op de huidige ure u ontvouwd. Ziet, broeder of zuster, ziet op dien broeder; die doopeling is nu voor u immers geen vreemdeling meer? Gij wilt immers nog wel een oogenblik met hem en met mij en die allen binnen die tempelwanden vertoeven? Gij wilt immers nog wel eene korte wijle daar luisteren naar de woorden des levens, gij wilt immers nog wel een oogenblik hooren spreken van uwen, van onzer aller Heer?

III.

Op aarde wordt thans voor het weeskind gebeden; zou ook daar boven, hoog in het huis des Vaders geen gebed oprijzen, dat de danktoon is eener zalige, en eene bede om hulpe van eene engel voor een strijder op aarde?

Gelooft ook gij niet aan eenen band, die de aarde aan den hemel nader brengt, aan die onzichtbare keten, die de geesten hoog boven de wolken verbindt aan de dierbaren die zij achterlieten, toen het pleit huns levens beslist was?

Of zou alles, alles met den dood geëindigd wezen? Zouden die banden der liefde, der trouw en der overeenstemming van menschenzielen hier beneden, eensklaps met den dood zijn vaneengereten; zou het den zaligen onthouden zijn, nog het oog der ziele te mogen vestigen op ouders of kinderen, op de gade of den broeder of de zuster, die weeklaagden en bitterlijk weenden aan hunne veege sponde en van wie 't ook hun zoo zwaar viel te scheiden, al zag hun verhelderd oog reeds de tinnen der eeuwige stad?

Zou alles wat het geluk en de zaligheid van den sterfeling hier beneden uitmaakt, alleen verbonden zijn aan die logge klomp, alleen het eigendom zijn van dat stof, dat vergaat; zou de ziel, die eeuwig en onvergankelijk voortleeft, dan na de ure des scheidens zich niets mogen of kunnen herinneren van alles wat waarde gaf aan dat leven en wat troost en hulpe en kracht schonk in den strijd?

Wij gelooven 't niet, wij hopen 't ook niet, want o!

een zoo onbeschrijfelijk, zoo alles overtreffend ideaal zou ons ontnomen zijn? O! al kunnen wij 't met geen enkele grond van wetenschap bewijzen, al zouden, veelligt om onzer onkunde wil, wij moeten zwijgen, zoo een ander ons meende van het tegendeel te kunnen overtuigen, toch zou ons geloove aan dien band, onze hope op die onzichtbare keten tusschen de wereld des stofs en de wereld der geesten, nooit of nimmer worden geschokt; ons gevoel predikt het ons luide en spreekt voor haar bestaan; wij hebben onze dierbare dooden, onze innig geliefde levenden, te hartelijk en te vurig lief, dan dat wij twijfelen zouden aan dien band; dat wij 't zouden kunnen gelooven, dat den ontslapenen de herinnering ontnomen was aan de dierbaren die zij achterlieten hier beneden; wij kunnen niet gelooven aan die scheiding der zielen, alléén omdat eene lijkist en eene groeve zich geplaatst heeft tusschen die ontslapenen en ons!

En daarom gelooven wij 't ook, dat daarboven van de lippen eener moeder wel een vurig gebed zal zijn gehoord. Een gebed voor haar kind, dat *zij* nimmer aanschouwen, dat *zij* nimmer koesteren mogt, wiens eerste kreet ineensmolt met haren jongsten suik, wiens eerste huis gebouwd werd in de schaduwe van haar laatste!

O! mogt hij zich harer herinneren, nu vreemden de taak op zich nemen, die zij zoo gaarne had vervuld; mogt het beeld zijner moeder om hem zweven, nu hij met die vele rijken en armen voor het oog der gemeente belijdenis zal doen van zijn geloove!

Ziet gij die breede schare, die, plegtig opstaande, gereed is hare belijdenis met eene heilige belofte te bezegelen? De bloemen der jeugd zijn nog om hunnen schedel gestrengeld, nog is 't loover hunner lente niet verdord; wel zijn zij den Heere aangename palmen, op dezen Sabbath Hem ter cere voor zijne voeten nedergelegd. Zij zijn allen gelijk

voor God! Allen met ons één in dit huis des gebeds! Toch heeft reeds de wereld hare grenslijn getrokken tusschen rijken en armen. Reeds het kleed getuigt het, dat zoodra de eerste schrede buiten deze wanden gezet is, voor het oog der menigte die éénheid, die broederband zal zijn verbroken, dat er eene verwijdering en eene breede klove zal zijn tusschen die kinderen van éénen Vader, die nog voor weinige oogenblikken, in 't bewustzijn van eene gemeenschappelijke schuld en met de zekerheid van gemeenschappelijke behoeften en nooden, zich Hem hebben opgedragen, voor wien het kleed geene waarde heeft en die alleen ziet, alleen waarde hecht aan het hart!

Toch doet het ons goed, toch verheugt het ons om uwentwille, jonge en blanke dochter van eenen oud-adellijken stam, wie de eêlheid der geboorte gegrift is in de lijnen van 't fijn gevormde gelaat, wie het ruischend satijn de leden omhult en 't glinsterend parelsnoer golft om den sneeuwvitten hals, toch doet het ons goed aan de ziele, dat we in uw oog die tranen zien blinken, die getuigen van uw gevoel, van 't hooge gewigt dat ook gij hecht aan deze ure. O! vergeet die tranen, vergeet die zoete droefheid naar God nooit, die wel zeker thans uwe geheele ziel overmeestert; straks lacht de wereld u weêr in 't gemoet, straks legt ze hare hulde weder aan uwe voeten, straks fluistert zij u weder van jeugd én liefde, én van schitteren, én van genot; straks vleit ze u weêr met die zoete tale, zoo als alleen de wereld vleijen kan, en God weet 't of ze u geen strikken zal spannen, om uwe blanke onschuld te bezoedelen en de reinheid van uw hart te verdooven! O! we zouden 't zoo gaarne van den Hemel voor u afbidden, dat Hij 't u leerde nederig te wezen, immer zoo nederig, immer zoo ootmoedig als ge thans u betoont, als wij weten dat gij tot heden zijt, blonde achttienjarige, voor wie 't zelfde gebed van de lippen des leeraars oprijst, dat hij

slaakt voor die nederzitten aan uwe zijde en die de wereld zoo veel minder acht dan u!

Neen, gij zijt niets, niets minder, arme dienstbare, die ook heden uwe offers brengt in het huis van den Heer. Gij zijt hare zuster, al zal na weinige oogenblikken zij meesteres worden genoemd en gij blanke slavinne worden geheeten; ook Christus kwam tot de armen van geeste en de armen naar de wereld, en zij waren hem niet minder lief dan de rijke vrouwe van Magdala, en die Maria, die geheel een Bethaniën haar eigendom noemen mogt. 't Juk der dienstbaarheid weegt niet zwaar, wanneer gij 't draagt met het geloof aan en de hope op Hem; slechts één juk, slechts één kruis buigt de schouders en kromt den rug onder zijnen last; 't is een juk dat de haren vergrijzen doet vóór den tijd, en het oog zijnen gloed ontnemt en het ligchaam ontzenuwt en den geest afmat, want 't is 't juk der zonde, die ook u wel aangrijpen zal en vervolgen op den weg, die nog voor u ligt. Neem dat juk nimmer op u; al schijnt het u ligt bij het begin, bij 't einde zal 't niet langer te torschen wezen, want niets, niets zal u krachten geven. Gij zult alleen staan, alleen met de zonde die hoe meer zij u overmeestert, des te zwaarder last u opleggen zal. Houd u aan God, houd u aan de goede belijdenis die gij heden hebt uitgesproken, gij en allen en wij, die ook nu ons verheffen, om ons verbond met den Heer te vernieuwen!

Och! dat we nimmer die belijdenis hadden vergeten; dat we nimmer die belofte hadden verbroken, nimmer als zoo vele Demassen van onze eeuw, de wereld weder hadden lief gekregen! Broeders en zusters, zoo wij een oogenblik die ure konden minachten, dat wij nog heden berouw betoonen en nog heden ons verbinden aan den Heer; 't is nimmer, nimmer te laat; nog weinige dagen na deze, en de tafel des Nieuwen Verbonds zal ons wachten binnen deze tempel-

muren; nog weinige dagen en het Paaschlied zal weergalmen door deze wanden, het lied der opstanding, het lied ter eere van dat leven, dat werd wakker geroepen uit den dood!

Och! dat we 't wilden, dat we allen van ganscher harte het begeerden, dat we hunkerden naar dien oogenblik, veellicht dat dan op dien heerlijken Paaschmorgen de mond onzer zalige ontslapenen, hoog in den hemel, den Heer den lofzang toegalmt, die getuigen zal van de blijdschap hunner zalige zielen, over den broeder of de zuster, het kind of de gade, den vader of de moeder, die Zijne liefde in deze ure had doen ontwaken uit zoo bangen en afmattenden sluimer, als de slaap der zonde is!

.....

 Nog eenmaal rijst het feestlied omhoog, nog eenmaal doen de heerlijke, volle toonen des orgels zich hooren, om door een plegtige stilte te worden gevolgd!

Eindelijk galmt het „Amen“ door de wanden van 's Heeren huis; de breede deuren openen zich en de menigte verspreidt zich heinde en ver!

Gods vriendelijk zonlicht bestraalt daarbuiten boozen en goeden! Wie kiest gij, broeder of zuster, God of de wereld?....

O! dat die eerste keuze de uwe en de mijne zij! Deze Palmzondag, deze kerkgang te Tilburg, zou zoo goede vruchten voor ons dragen, hier, en hierboven!

N A S C H R I F T.

En — zoo vraagt gij welligt — waarom ons juist heden naar die stad in de heide henengevoerd, waarom juist heden ons dien teupel binnengeleid, waarom juist dát menschenleven, weinig belangwekkend als het is, ons verhaald? Uw lang geduld heeft aanspraak om eene verantwoording van mijne zijde te hooren. Toen ik na het eindigen van de dienst, mij in Dr. Schotel's gastvrije woning bevond, vroeg hij iets van mij, dat ik niet gaarne hem weigeren wilde. Hij wees mij op den jongen militair, dien ik juist daar aantrof en die gekomen was om zijnen leermeester dank te zeggen voor de vele moeite en tijd, die deze aan zijne geestelijke opvoeding gewijd had, terwijl hij op ongekunstelden en hartelijken toon zich in zijne verdere hulpe aanbeval. Ik knoopte een gesprek met Ferdinand aan, omdat het opene en gulle gelaat ook mij beviel en op de uitnoodiging van zijnen leeraar deelde hij ook mij, hoewel schoorvoetende, de levensgeschiedenis mede, die ik in de voorgaande bladen, u veelligt wat onbescheiden, tegenover het vertrouwen dat hij mij schonk en veelligt wat vervelend en veeleischend voor het geduld, dat gij mij wel gunnen wildet, u heb oververteld. Nadat de goede jongen vertrokken was, klampte mijn beste vriend mij aan op een punt, daar ik zeer ligt op te vatten ben, namelijk op mijn kwaliteit van mensch en van novellist. Hij deelde mij de plannen mede, die hij in de toekomst voor hem gevormd had en die hoofdzakelijk daarop neerkwamen, dat hij trachten wilde aan den jon-

geling goed te maken, wat anderen aan hem en aan zijne opvoeding waren te kort gekomen. Ook hij meende dat de vier jaren diensttijd, die hem nog overig bleven, voor Ferdinand een goede leerschool konden wezen, waarin wel zeker God hem geplaatst had, om hem te leeren zijne harts-togten te beteugelen en zijne zucht naar vrijheid te breidelen. Na dien tijd wenschte hij hem zijne neiging te kunnen laten volgen en na hem een jaar bij eenen bakker in de plaats verder in zijn vak te hebben doen bekwamen, hem, zoo mogelijk in de gelegenheid te stellen, daar als een goed en stil burger het dagelijksch brood voor anderen te fabriceren en zodoende zijn *eigen* brood te verdienen en te eten.

Hij wenschte daarom een klein fonds bijeen te zamelen, dat gedurende zijne overige dienstjaren en leertijd onder Ds. Schotel's beheer verblijven zou, en hij meende dat wanneer zijne levensgeschiedenis eens in een eenigzins behagelijk kleed gedost was, veelligt deze daartoe wel den eersten grondslag leggen kon. Hij noodigde mij daartoe uit en hoewel ik als *mensch*, als *christen* en als *broeder* mij steeds hulpvaardig betoonen wil en daarom gaarne en bereidwillig de taak op mij nam, zoo zag ik als novellist er zwaar tegen op. Aan een onderwerp gebonden te zijn, is nooit heel prettig en ik wist ook moeilijk te bedenken in welk kleed ik dat menschenleven hullen, liever, in welke lijst ik dit genre-stukje encadreren zou!

Dáárom koos ik mijn geheelen kerkgang naar Tilburg maar voor mijn onderwerp, en hoewel ik nu verplicht was van mijnen vriend zelve te spreken en ik goed overtuigd ben, dat hem dit niet best bevallen zal, zoo moet hij om de wille van het doel mij dit maar ten goede houden. Ik hoop van zijne vriendschap nog al, dat hij er mij zoo heel zuur niet om aan zal zien.

Om diezelfde reden hoop ik ook, dat gij, mijn vriendelijke lezer of lezeres, het mij vergeven zult, dat ik u

misschien vrij lang heb verveeld, en u misschien vele zaken heb verteld, die gij lang wist en vele andere, die u in het geheel geen belang konden inboezemen.

Hoe 't zij, ik beveel mij voor de toekomst bij u aan en beloof zoo noodig beterschap. Inmiddels zeg ik u hartelijk dank voor uw lang geduld en voor het penningske, dat ge door den aankoop van dit boekske, der armoede hebt geofferd.

De Heere zegene het!.... Vaarwel!

